Język potoczny jako tworzywo utworów współczesnych. Omów na wybranych przykładach

Język jest jednym z podstawowych tworzyw literatury. Pisarz może posługiwać się stylem podniosłym, oficjalnym, naukowym, poetyckim, archaizowanym albo przeciwnie – sięgać po sposób mówienia charakterystyczny dla zwykłych, codziennych sytuacji. W literaturze współczesnej szczególnie dużą rolę odgrywa język potoczny. Jest to odmiana języka używana przede wszystkim w swobodnych kontaktach między ludźmi, w rozmowach rodzinnych, koleżeńskich i towarzyskich. Charakteryzuje się bezpośredniością, spontanicznością, uproszczoną składnią, obecnością wyrażeń emocjonalnych, powiedzeń, skrótów myślowych, a niekiedy również slangiem, regionalizmami czy wulgaryzmami.

Wprowadzenie języka potocznego do utworu nie oznacza jednak rezygnacji z artystycznego charakteru wypowiedzi. Przeciwnie, bardzo często jest świadomym zabiegiem stylistycznym. Autor może dzięki niemu charakteryzować bohaterów, przedstawiać określone środowisko społeczne, budować realizm, podkreślać emocje albo wywoływać efekt komiczny. Język potoczny może również stać się narzędziem krytyki społecznej. Sposób mówienia bohaterów wiele mówi bowiem o ich wykształceniu, wieku, sytuacji materialnej, poglądach, sposobie postrzegania świata oraz relacjach z innymi ludźmi.

We współczesnej literaturze język potoczny przestał być traktowany jedynie jako przeciwieństwo poprawnej i starannej polszczyzny literackiej. Wielu twórców świadomie zaciera granicę między językiem literatury a językiem ulicy, domu, szkoły, miejsca pracy czy popularnych mediów. Dzięki temu literatura może dokładniej przedstawiać przemiany zachodzące w społeczeństwie, a jednocześnie zachowywać ślady języka

charakterystycznego dla określonego czasu.

Jednym z najbardziej wyrazistych przykładów wykorzystania języka potocznego we współczesnej literaturze polskiej jest twórczość Doroty Masłowskiej, zwłaszcza powieść „Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną”. Już w chwili publikacji książka zwróciła uwagę niezwykłym sposobem prowadzenia narracji. Jej język daleki jest od tradycyjnego stylu powieściowego. Autorka wykorzystuje slang młodzieżowy, kolokwializmy, wulgaryzmy, błędy językowe, powtórzenia oraz zwroty zaczerpnięte z języka reklamy, telewizji i potocznych rozmów.

Główny bohater, Silny, opowiada o świecie za pomocą języka odpowiadającego jego mentalności. Jego wypowiedzi są chaotyczne, pełne gwałtownych emocji, stereotypów i uproszczeń. Zdania bywają nieporadne, wielokrotnie powtarzają się podobne konstrukcje, a poszczególne myśli łączą się w sposób przypominający spontaniczną wypowiedź ustną. Nie jest to jednak przypadkowa niedbałość autorki. Masłowska świadomie konstruuje język bohatera, dzięki czemu czytelnik poznaje nie tylko wydarzenia, ale przede wszystkim sposób myślenia Silnego.

Potoczność pełni tutaj funkcję charakteryzującą. Bohater mówi tak, jak pozwalają mu jego doświadczenia, środowisko oraz zasób pojęć. Język ujawnia jego ograniczenia, emocjonalność, agresję i niezdolność do uporządkowanego opisywania rzeczywistości. Jednocześnie powieść pokazuje język polskiego społeczeństwa przełomu XX i XXI wieku – język, na który coraz silniej wpływają reklama, kultura popularna, media oraz konsumpcyjny styl życia.

Masłowska wykorzystuje potoczność także w celach satyrycznych. Nie tylko odtwarza sposób mówienia młodych ludzi, ale również przerysowuje go i przekształca. W rezultacie język sam staje się jednym z głównych bohaterów powieści. Czytelnik zauważa, jak gotowe zwroty i slogany przejmują kontrolę nad sposobem

myślenia człowieka. Bohaterowie często nie potrafią nazwać swoich doświadczeń własnymi słowami, dlatego posługują się zasłyszanymi określeniami i stereotypami. Język potoczny pozwala więc autorce przedstawić nie tylko środowisko społeczne, ale także kryzys komunikacji i trudności współczesnego człowieka w samodzielnym opisywaniu świata.

Innym pisarzem chętnie wykorzystującym język codzienny jest Jerzy Pilch. W jego utworach potoczność często współistnieje z językiem literackim, erudycyjnym i pełnym ironii. Dobrym przykładem jest powieść „Pod Mocnym Aniołem", przedstawiająca historię pisarza Jurusia oraz jego walkę z alkoholizmem. Bohaterowie należą do bardzo różnych środowisk, dlatego ich sposób wypowiadania się także jest zróżnicowany.

W powieści pojawiają się swobodne rozmowy, powiedzenia, kolokwializmy oraz wypowiedzi przypominające autentyczne opowieści osób uzależnionych. Szczególne znaczenie mają historie opowiadane podczas terapii. Bohaterowie próbują mówić o swoim życiu, rodzinach i kolejnych etapach uzależnienia. Ich wypowiedzi są niekiedy chaotyczne, pełne powtórzeń, uproszczeń oraz typowych dla języka mówionego konstrukcji.

Potoczność zwiększa wiarygodność przedstawionego środowiska. Gdyby wszyscy bohaterowie posługiwali się starannym, uporządkowanym językiem literackim, obraz terapii i życia osób uzależnionych stałby się sztuczny. Pilch wykorzystuje więc język jako środek realistycznego przedstawienia człowieka. Jednocześnie zestawia codzienność z ironią i groteską. W rezultacie nawet wydarzenia tragiczne mogą momentami wywoływać śmiech. Humor nie usuwa jednak powagi problemu, lecz pozwala ukazać absurdalne mechanizmy zachowania człowieka pogrążonego w nałogu.

Język potoczny często pojawia się również w utworach Andrzeja Stasiuka. Jego bohaterowie należą często do ludzi funkcjonujących z dala od wielkomiejskiego świata. Autor przedstawia mieszkańców małych miejscowości, podróżników,

kierowców, robotników oraz ludzi żyjących na społecznych peryferiach. Ich język jest prosty, bezpośredni i związany z konkretnym doświadczeniem życiowym.

Potoczność pozwala Stasiukowi stworzyć poczucie autentyczności. Czytelnik ma wrażenie, że słucha prawdziwych ludzi, a nie literackich postaci wypowiadających starannie przygotowane kwestie. Jednocześnie codzienny język może sąsiadować u tego autora z bardzo poetyckimi opisami krajobrazu. Powstaje w ten sposób interesujące napięcie między zwyczajnością ludzkiej mowy a niezwykłością świata obserwowanego przez narratora.

Potoczność w literaturze nie musi jednak służyć jedynie realistycznemu przedstawianiu środowiska. Może także wyrażać bunt wobec tradycyjnego rozumienia literatury jako dziedziny wymagającej języka szczególnie wzniosłego i starannego. Tendencję tę można zauważyć w poezji współczesnej. Wielu poetów wykorzystuje słownictwo zaczerpnięte z rozmów, mediów, komunikatów, reklam czy języka ulicy. Dzięki temu tematami poezji stają się rzeczy pozornie zwyczajne: zakupy, mieszkanie, podróż autobusem, praca, rozmowa telefoniczna czy spotkanie przypadkowych osób.

Takie podejście widoczne jest między innymi w części twórczości Marcina Świetlickiego. Jego poezja często zrywa z tradycyjnie rozumianą podniosłością. Podmiot liryczny mówi językiem bezpośrednim, czasami szorstkim, zbliżonym do zwykłej rozmowy. W utworach pojawiają się elementy miejskiej codzienności, nazwy miejsc, przedmiotów i sytuacji, które wcześniej rzadko kojarzono z poezją.

Taki sposób pisania zmniejsza dystans między poetą a odbiorcą. Czytelnik nie otrzymuje wrażenia, że przemawia do niego niedostępny poeta-wieszcz. Częściej odnosi wrażenie, że słucha człowieka mówiącego o własnych doświadczeniach, lękach, rozczarowaniach czy relacjach z innymi ludźmi. Prostota języka może paradoksalnie zwiększać siłę wypowiedzi. Krótkie,

potoczne zdanie umieszczone w odpowiednim kontekście może przekazywać bardzo silne emocje.

Istotną funkcję pełni także kontrast między formą a treścią. Za pomocą pozornie zwyczajnych słów można mówić o samotności, śmierci, miłości czy poczuciu zagubienia. Dzięki temu problemy egzystencjalne zostają sprowadzone do doświadczenia zwykłego człowieka. Potoczność nie oznacza więc braku głębi. Może natomiast sprawić, że trudne problemy zostaną przedstawione bez patosu.

Język codzienny odgrywa również ważną rolę w literaturze dokumentalnej i reportażowej. Przykładem może być „Dzieci z dworca ZOO", książka powstała na podstawie rozmów z Christiane Felscherinow. Opowieść przedstawia losy nastolatki dorastającej w Berlinie Zachodnim, która bardzo wcześnie zetknęła się z narkotykami i uzależnieniem. Charakter tekstu sprawia, że język bohaterki ma podstawowe znaczenie dla wiarygodności całej historii.

Wypowiedzi Christiane są bezpośrednie, momentami brutalne i pozbawione upiększeń. Pojawia się słownictwo związane z młodzieżowym środowiskiem, narkotykami i życiem ulicznym. Taki język nie służy szokowaniu dla samego szokowania. Pozwala natomiast przedstawić rzeczywistość z punktu widzenia osoby, która rzeczywiście jej doświadcza.

Czytelnik nie poznaje historii uzależnienia poprzez chłodny opis specjalisty, lecz poprzez relację młodej dziewczyny. Język staje się dzięki temu świadectwem jej doświadczeń. Ujawnia również stopniową zmianę sposobu postrzegania świata. To, co dla przeciętnego odbiorcy może wydawać się przerażające, dla bohaterki staje się elementem codzienności. Potoczność podkreśla więc dramatyczny kontrast między młodym wiekiem Christiane a środowiskiem, w którym przyszło jej funkcjonować.

Język potoczny jest niezwykle ważny także w filmie.

Współczesne kino dąży często do tego, aby dialogi przypominały rzeczywiste rozmowy. Dobrym przykładem są filmy Wojciecha Smarzowskiego, między innymi „Wesele”. Bohaterowie filmu mówią językiem charakterystycznym dla określonego środowiska. Pojawiają się w nim kolokwializmy, wulgaryzmy, skróty oraz zwroty właściwe spontanicznej rozmowie.

W „Weselu” język stanowi jeden z podstawowych sposobów charakteryzowania postaci. Bohaterowie bardzo często mówią o pieniądzach, interesach, układach i wzajemnych zależnościach. Ich sposób wypowiadania się współtworzy obraz społeczności, w której duże znaczenie mają pozory, status materialny i osobiste korzyści. Potoczność sprawia, że wydarzenia przedstawione w filmie wydają się widzowi bliskie i prawdopodobne.

Smarzowski wykorzystuje także wulgaryzmy. Ich obecność ma jednak określoną funkcję artystyczną. Podkreślają agresję, konflikty oraz silne emocje bohaterów. Wulgaryzacja języka może ponadto świadczyć o zaniku innych sposobów komunikowania uczuć. Postacie zamiast spokojnie wyjaśniać problemy reagują krzykiem, przekleństwem lub obelgą. Sposób mówienia staje się więc częścią diagnozy społecznej.

Bardzo ważnym obszarem wykorzystywania języka potocznego są również utwory satyryczne i kabaretowe. Komizm często powstaje właśnie dzięki odpowiedniemu operowaniu sposobem mówienia bohaterów. Twórcy mogą naśladować język urzędników, polityków, młodzieży, przedstawicieli określonych zawodów czy członków rodziny. Zestawienie różnych odmian języka pozwala ukazać absurdy codziennego życia.

W skeczach Kabaretu Moralnego Niepokoju język zwyczajnej rozmowy jest jednym z podstawowych tworzyw humoru. Bohaterowie prowadzą pozornie normalne rozmowy, ale ich wypowiedzi stopniowo ujawniają sprzeczności, stereotypy lub absurdy przedstawionej sytuacji. Autorzy wykorzystują potoczne powiedzenia, nieporozumienia językowe, dwuznaczności oraz

różnice między oficjalnym a prywatnym sposobem mówienia.

Komizm może powstawać również wtedy, gdy język potoczny pojawia się w sytuacji wymagającej teoretycznie stylu oficjalnego. Bohater próbuje na przykład przemawiać w sposób uroczysty, lecz mimowolnie przechodzi do języka codziennego. Możliwe jest też działanie odwrotne – błaha sytuacja zostaje przedstawiona za pomocą przesadnie oficjalnego języka. Kontrast stylistyczny staje się wówczas podstawą humoru.

We współczesnej kulturze język potoczny pozostaje ponadto pod silnym wpływem Internetu i mediów społecznościowych. Do codziennej polszczyzny przenikają anglicyzmy, skróty, memy, określenia charakterystyczne dla komunikatorów oraz wyrażenia popularne w konkretnych grupach użytkowników sieci. Literatura, film czy piosenka rejestrują te przemiany. Dzięki temu utwory artystyczne mogą dokumentować język swojego czasu.

Trzeba jednak pamiętać, że wykorzystywanie języka potocznego w utworze nie jest zwykłym kopiowaniem rzeczywistych rozmów. Naturalna rozmowa bywa chaotyczna, zawiera wiele powtórzeń, zdań niedokończonych i wypowiedzi pozbawionych większego znaczenia. Twórca dokonuje wyboru takich elementów języka, które najlepiej realizują jego zamierzenie artystyczne. Potoczność w dziele jest zatem zazwyczaj stylizacją – przemyślanym naśladowaniem charakterystycznych cech codziennej mowy.

Można również zauważyć, że język potoczny szybko się zmienia. Szczególnie wyraźnie dotyczy to slangu młodzieżowego. Wyrażenia popularne w jednym pokoleniu po kilkunastu latach mogą brzmieć staroświecko lub stać się całkowicie niezrozumiałe. Z tego względu literatura wykorzystująca język codzienny staje się swoistym dokumentem epoki. Utrwala sposób, w jaki ludzie rzeczywiście mówili, jakie słowa były modne i jakie zjawiska wpływały na ich komunikację.

Język potoczny jest więc niezwykle ważnym tworzywem

współczesnej literatury i innych dziedzin sztuki. Może pełnić funkcję realistyczną, ponieważ pozwala wiarygodnie przedstawić ludzi oraz środowiska, z których się wywodzą. Może charakteryzować bohaterów, ujawniając ich wiek, wykształcenie, emocje, system wartości i sposób myślenia. Może służyć satyrze, grotesce oraz budowaniu komizmu, ale także wzmacniać tragizm przedstawionych wydarzeń. Niekiedy staje się ponadto narzędziem krytyki społecznej, gdy sposób wypowiadania się bohaterów ujawnia stereotypy, powierzchowność myślenia lub wpływ mediów na człowieka.

Przykłady „Wojny polsko-ruskiej pod flagą biało-czerwoną" Doroty Masłowskiej, „Pod Mocnym Aniołem" Jerzego Pilcha, twórczości Andrzeja Stasiuka i Marcina Świetlickiego, „Dzieci z dworca ZOO" oraz filmów Wojciecha Smarzowskiego pokazują, że język codzienny może być pełnoprawnym materiałem artystycznym. Twórcy nie wykorzystują go wyłącznie po to, aby ich dzieła wydawały się bardziej naturalne. Odpowiednio przekształcony język potoczny pozwala tworzyć charakterystyczny styl, opisywać doświadczenia współczesnego człowieka oraz pokazywać przemiany zachodzące w społeczeństwie.

Potoczność nie jest zatem w literaturze oznaką ubóstwa językowego. W rękach świadomego twórcy staje się jednym z najbardziej interesujących środków wyrazu. Pozwala zbliżyć sztukę do codziennego doświadczenia odbiorcy, a jednocześnie pokazuje, że nawet zwykłe słowa używane każdego dnia mogą nabierać nowych znaczeń, gdy zostaną umieszczone w odpowiednim kontekście artystycznym.

Jeśli szukacie pomocy w napisaniu własnej pracy - potrzebujecie korepetycji, konsultacji to polecamy stronę pisanie prac - fachowa pomoc w pisaniu prac - oczywiście tylko w granicach prawa.